

**BOSHPLANG'ICH SINIF ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN
O'QUVCHILARNI TABIIY FAN DARSLARIDA NUTQIY
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI**

Muxamadiyeva Zarina Sheraliyevna,

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti katta o'qituvchisi,

e-mail: yagona12.12@inbox.ru

tel: +99890 9891224

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy tezisdagi eshitish qobiliyati cheklangan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarini shakllantirish va ushbu jarayonda nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishning metodologik asoslari tadqiq etiladi. Maqolada surdopedagogikaning zamonaviy tamoyillari, xususan, vizualizatsiya va multimedia texnologiyalarining korreksion-pedagogik ahamiyati nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Tayanch so'zlar: Surdopedagogika, nutqiy kompetensiya, kompensatsiya nazariyasi, sensor integratsiya, tabiiy fanlar, daktil nutq, verbalizatsiya, vizual didaktika.

АННОТАЦИЯ

В данной научной тезисной работе исследуются методологические основы формирования знаний по естественным наукам и развития речевых компетенций у учащихся младшего школьного возраста с нарушениями слуха. В статье теоретически обосновано значение современных принципов сурдопедагогики, в частности, роль визуализации и мультимедийных технологий в коррекционно-педагогическом процессе.

Ключевые слова: Сурдопедагогика, речевая компетенция, теория компенсации, сенсорная интеграция, естественные науки, дактильная речь, вербализация, визуальная дидактика.

ABSTRACT

This scientific thesis examines the methodological foundations for developing natural science knowledge and speech competencies in primary school students with hearing impairments. The article provides a theoretical justification for the significance of modern principles of surdopedagogy, specifically focusing on the correctional and pedagogical role of visualization and multimedia technologies.

Keywords: Surdopedagogy, speech competence, compensation theory, sensory integration, natural sciences, dactyl speech, verbalization, visual didactics.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning kognitiv rivojlanishi bevosita nutqiy muloqotning darajasiga bog'liq. Tabiatshunoslik darslari boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun olam manzarasi shakllanadigan asosiy bosqichdir. Biroq, eshitish nuqsoni tufayli o'quvchilarda atrof-muhit haqidagi tasavvurlar fragmentar (parchalangan) ko'rinishga ega bo'ladi. Ushbu muammoni bartaraf etish uchun dars jarayonida nutqni shakllantirishni fan mazmuni bilan sinxronlashtirish — zamonaviy maxsus ta'limning eng dolzarb vazifasidir.

L.S. Vigotskiyning ta'limotiga ko'ra, nuqsonning mavjudligi organizmda "kompensatsiya" (o'rnini bosish) jarayonini keltirib chiqaradi. Eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarda ko'rish va taktil (sezgi) analizatorlari yetakchi o'ringa chiqadi.

1. Ko'rish asosida nutqni shakllantirish: Tabiiy fanlardagi har bir tushuncha (masalan, "yog'ingarchilik") o'quvchi ongida avval vizual obraz sifatida shakllanishi, so'ngra uning verbal (so'z bilan) ifodasi berilishi kerak. Bu jarayon "obrazdan so'zga" tamoyili asosida quriladi.

2. Sensor integratsiya texnologiyasi: Tabiiy fanlar darsida bolaning barcha sog'lom sezgi a'zolarini ishga solish nutqiy kompetensiyani tezlashtiradi. Masalan,

tuproq turlari o'rganilayotganda, bola uni ko'radi (vizual), ushlab ko'radi (taktil) va o'qituvchining artikulyatsiyasiga qarab so'zni talaffuz qiladi.

NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK BOSQICHLARI

Tabiiy fanlar darslarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish quyidagi uch bosqichli nazariy model asosida amalga oshiriladi:

1. Retseptiv bosqich (Qabul qilish)

Bu bosqichda multimedia texnologiyalari (animatsiya, virtual laboratoriya) yordamida o'quvchining lug'atiga yangi terminlar kiritiladi. O'quvchi so'zning grafik shaklini (yozilishini) va daktil belgisini ko'radi.

- *Texnologiya*: Interaktiv lug'atlar va elektron taqdimotlar.

2. Reproduktiv bosqich (Qayta tiklash)

O'quvchi ko'rgan va tushungan ma'lumotini o'qituvchi yordamida qayta bayon qiladi. Bunda "savol-javob" metodikasidan foydalaniladi. Nutqiy material qat'iy tartibga solinadi: avval so'z, so'ngra so'z birikmasi va oddiy gaplar.

- *Metod*: "Zanjirli muloqot" (o'quvchi-o'quvchi muloqoti).

3. Produktiv bosqich (Mustaqil qo'llash)

Eng oliy bosqich bo'lib, o'quvchi tabiiy hodisalarni o'zining mustaqil nutqida qo'llay oladi. Masalan: "Bugun havo bulutli. Yomg'ir yog'ishi mumkin".

- *Texnologiya*: Keys-stadi va muammoli vaziyatlar (masalan, "O'simlikka suv quyilmasa nima bo'ladi?").

•

MULTIMEDIA VA VIZUALIZATSIYANING PSIXOLOGIK AFZALLIKLARI

Maxsus darslarda multimedia vositalari nafaqat "ko'rgazma", balki fikrlash vositasi vazifasini o'taydi.

- **Dinamiklik**: Statik rasmlardan farqli o'laroq, video-materiallar vaqt va fazodagi o'zgarishlarni ko'rsatadi (masalan, gulning ochilishi), bu esa o'quvchida mantiqiy bog'liqlik (sabab va natija) haqidagi tushunchalarni shakllantiradi.

- Subtitrlashtirish: Har bir harakatli tasvirning matn bilan hamrohlik qilishi “global o‘qish” metodikasini ishga tushiradi, bu esa eshitish nuqsoni bor bolaning nutqini gramatika jihatdan to‘g‘ri shakllanishiga yordam beradi.

•

XULOSA VA METODIK TAVSIYALAR

Boshlang‘ich sinf eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning tabiiy fan darslaridagi nutqiy kompetensiyasi — bu ularning ijtimoiy integratsiyasi uchun poydevordir. Nazariy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, samaradorlikka erishish uchun quyidagilar amalga oshirilishi shart:

1. Integrativ yondashuv: Har bir tabiiy fan darsi nutqiy korreksiya darsi bilan uyg‘unlashishi kerak.

2. Texnologik boyitish: Multimedia vositalari darsning 70-80% qismini tashkil etishi lozim, chunki vizual axborot eshitish nuqsonini kompensatsiya qiluvchi asosiy omildir.

3. Individuallashtirish: O‘quvchining nutqiy darajasiga qarab differensiallashgan topshiriqlar tizimini (oddiy so‘zdan murakkab nutqqa) joriy etish.

Ushbu yondashuv o‘quvchilarda nafaqat tabiat haqidagi bilimlarni, balki dunyoni anglash va o‘z fikrini boshqalarga yetkazish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nazarova, N.M. “Специальная педагогика”. Moskva: Akademiya, 2011.
2. Azizxo‘jayeva, N.N. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat". T.: Fan, 2006.
3. Umarova, M. “Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlash metodikasi”. T., 2018.